

prikazi–recenzije

Book Reviews–Recensions

Bernhard Welte, *Filozofija religije*, Matica hrvatska, Zagreb, 2016, 258 str.

U izdaju Matice hrvatske 2016. izašla je knjiga Bernharda Weltea *Filozofija religije*, koju je s njemačkog preveo Stjepana Kušara. Naslov je izvornika: *Religionsphilosophie*, Verlag Herder GmbH, Freiburg im Breisgau, 2008. Knjiga je lijepo uređena, ukoričena i otisnuta na lijepom papiru, tako da je i pod tim vidikom čitljiva. Welteov način pisanja sasvim je razumljiv onima koji su donekle upućeni u filozofijsku i religijsku problematiku. Zacijelo to nije težak i zamoran tekst, premda nam se čini da bi autor ponekad mogao i skratiti razlaganje. Prevoditelj je vrstan poznavatelj njemačkog jezika, kao i Welteova stvaralaštva. Čitatelj mu se može s povjerenjem prepustiti da ga vodi kroz Welteovu misao.

Valja odmah na početku pohvaliti i izdavača i prevoditelja ove tako vrijedne knjige za razumijevanje ne samo filozofije religije, nego najprije religije same. Da se autor latio teške zadaće filozofski promotriti religiju, u to nema nikakve sumnje. Što je religija i u koliko se ona oblika javlja te na kojim i u kolikim utvrdivim i neutvrdivim stupnjevima, nikako nije lako, a možda je i nemoguće, posve točno procijeniti. Puno je razlika, većih i manjih, između izričite religioznosti i onih načina ponašanja u kojima se ono religiozno ili bit religije jedva ostvaruje i primjećuje. Cijela knjiga ide za tim da odgovori na pitanje što je religija i koji

su njezini fenomeni, koliko oni otkrivaju bit religije i koliko su oni tek nešto slično fenomenima u kojima se nedvojbeno iskazuje sama bit religiji. Pri tom presuđivanju opreza nikada dosta.

Budući da je riječ o filozofiji religije i da je ona u pravom smislu filozofija, u prvom poglavlju autor želi najprije odrediti smisao filozofijskog mišljenja uopće. Pritom drži da se ne daje lako unaprijed odrediti što filozofija jest — ako se već nema iskustva s filozofiranjem. Definicija filozofije bi se »morala uzeti tako reći iz neke meta-filozofije« (str. 21), a takve definicije zapravo nema. To ipak, prema autoru, ne znači da se o filozofiji ne može ništa kazati. Filozofija se sama mora odrediti, i to u filozofiranju ili filozofijskom mišljenju. Za Weltea »filozofija se događa ondje gdje sam čovjek misli iz svoje vlastite sposobnosti, gdje misli iz svoje vlastite snage mišljenja i iz svoga vlastitog iskona« (str. 21). Stoga, ona se ne uči iz nekih, makar i filozofijskih sadržaja — ona se zbiva kao »događanje mišljenja«. A potom i spomenute filozofijske teze mogu postati elementima živog mišljenja kao razvijanje i iskazivanje slobode samostalnog bitka.

Čovjek čuti taj svoj samostalni bitak i svoju slobodu, misli iz njih i onda prosuđuje i eventualna mišljenja koja mu se nameću izvana kao neka filozofijska građa. Tim se već pokazuje filozofova otvorenost prema svemu što mu dolazi ususret te mu se nabacuje kao objekt mišljenja kojemu valja promotriti bitak i istinu, to jest iskazati to iz njegova temelja „od kojega se to samo otkriva i pokazuje“. U tom se istodobno pokazuje čovjekovo razumijevanje sebe i razumijevanje bitka. »Čovjek 'jest' kao razumijevanje sebe i razumijevanje bitka« (str. 24).

Zato čovjek u svojem filozofskom mišljenju ne smije težiti za nekim prividima, nego mora tragati »za bitnim i

svojtvenim bitkom i za bitnom i svojstvenom istinom«, na kojoj se mjeri ono faktično. Na tome se onda temelji ono kritičko u filozofiji. »Pravo filozofijsko utemeljivanje sastoji se u mislećem sagledavanju i pohranjujućem poimanju onoga što je otkriveno filozofijskim mišljenjem« (str. 26). Dakako, filozofijsko mišljenje nikada ne može biti posve dovršeno jer u naravi je filozofije težnja koja se nikada ne dovršava. Inače bi filozofija prestala biti filozofijom, a postala, valjda, nekom neupitnom mudrošću.

Filozofijsko se mišljenje tako okreće i prema religiji kao nečemu danomu, utemeljenomu na svojem vlastitom korijenu, iz kojega potom ona i treba biti razumijevana. Zato je zadaća filozofije religije otkriti ono istinsko na čemu se religija temelji te zatim kritički promatrati koliko određena, faktična religija od toga odstupa, ili je pak u skladu s onim svojim izvornim.

To zadovoljavajuće izvršiti teška je zadaća pod mnogo vidika. Iako je religija povijesno starija od filozofije i pokazala je da i bez nje može opstati, barem bez onog razrađenog filozofijskog mišljenja (premda je u svakom čovjekovu svjesnom i seberaspolažućem činu i odnosu prema sveukupnoj zbilji uvijek prisutno neko imanentno mišljenje), postavlja se pitanje, hoće li refleksna i izričita filozofija sa svojim pitanjima destruirati onu izvornu spontanost kojom se religija uspostavila.

Zapadnoeuropska filozofija (a prvotno na nju mislimo kad govorimo o filozofiji) započela je svoj hod i razvoj otprilike prije dvije i pol tisuće godina, ali ni ona u svojem početku nije odjednom sve započela od početka. Već je i u epovima bilo filozofijskih elemenata koji nisu bili usustavljeni u filozofiju. Mišljenje i religija nisu toliki neprijatelji kako se koji put želi prikazati. Na kraju krajeva, religioznom može postati samo čovjek obdaren razumom. To pak ima za posljedicu da

se i religiji, kao određenomu čovjekovu samoraspolaganju, smije na izričit način promotriti bit, bitak i istina. Religija je zasigurno izazov filozofiji, koju zanima sve što ikako jest, kako i zašto jest, a ono što nije, zašto nije. Tomu ne mogu, dakle, izmaknuti ni fenomeni koji se odaju kao fenomeni religije.

Budući da Bog utemeljuje sve, pa i religiju, prema autoru, valja utvrditi što bi taj pojam značio, jer o shvaćanju božanstva ili Boga ovisi i samo shvaćanje čovjekova odnosa prema njemu. Odnosnje prema Bogu pripada u samu bit religije, dakako, onda i odnosnje čovjeka prema sebi i svojem bližnjemu. Filozofski se može i treba propitati može li dotično poimanje i štovanje Boga u nekoj religiji izdržati filozofijsku kritiku. Riječ je, dakle, o božanskom Bogu, a ne o nekom kumiru, ljudskoj umskoj tvorevini ili čak rukotvorini. Stoga filozofija religije kao pokušaj otkrivanja istine religije može pomoći da se religija živi ispravnije i dosljednije. To na prvi mah i nije čudno — jer razuman čovjek želi podvrgnuti razumskoj kritici sve ono što radi i u što vjeruje.

Da bi što pribranije pristupio istraživanju fenomena religije, Welte promišlja i religiju i filozofiju religije u novovjekovnoj situaciji. Želi vidjeti kako se odnosi filozofija znanosti i religija, kako u Wittgensteina, tako i u Poppera te u kritičkom racionalizmu Hansa Alberta. Traže se razjašnjenja onoga što se govori. U ovom kratkom upozorenju na knjigu u to se detaljnije ne možemo upuštati, a svakako moramo istaknuti onaj, možda, glavni dio knjige (drugo poglavlje), kao i ono glavno u religiji, a to je poimanje Boga kao principa religije.

Kad je riječ o tome, Welte pristupa fenomenu religije i traži njezino utemeljenje — polazeći od predpojma religije, da bi došao do što više određenog pojma. Da bi se do njega došlo, mora istražiti i poimanje Boga kao principa

religije. Pri tome je zanimljiva Welteova analiza onog „ništa“ i pri tome najprije želi odgovoriti na pitanje što je taj ništa koji nam prethodi, ali i onaj ništa koji je nakon nas. Koja je njegova moć i je li iza njega bezuvjetna sila koja sve drži ili je čak samo ništa iznjedrilo sve što je nešto. Dakako, taj „ništa“ se ne razumijeva kao nijekanje svake zbilje, nego je bolje govoriti o ni–šta, to jest o onom što ne potpada pod neku određenu bit koju bi se moglo umnožavati ili podvesti pod neki rod. Tim se postupkom želi pojam o Bogu osloboditi od svake ograničenosti i predočivosti, tako da on bude pojam o božanskom Bogu, a ne o nekom predmetu među predmetima — pa makar i kao relativno najsavršeniji predmet ili tek umski ideal bez nedostatka.

Nije beznačajno spomenuti i to da naše poimanje Boga sa sobom nosi i put kojim se do njega došlo. Može to biti: apriorni put, iz samoga pojma koji se nameće samoj našoj misli, također se i iz svijeta polazi prema poimanju Boga ili pak od čovjeka samoga kao tražitelja smisla svoje vlastite egzistencije, kao i čitavog svijeta. Pritom se istodobno istražuje i mogućnost čovjekove slobode, koja stoji pod bezuvjetnom moralnom obligacijom, kao što se propituju i uvjeti mogućnosti čovjekovih težnji, želja i neprestanog nastojanja oko boljeg i savršenijeg. Dakako, mogući su razni putevi, zavisno od različitih poticaja za filozofiranje, koji će na kraju krajeva uputiti na bezuvjetnost ili božanstvenost apsolutne Tajne. Pritom se ne ispušta s vida ni fenomen negativnog, kritičkog i pozitivnog ateizma.

U trećem poglavlju, koje nosi naslov *Čovjek kao ostvaritelj religije*, napose se promatra vjera u odnosu prema znanju te slobodnomu pouzdanju, i predanju. Izdašnije se promatra vjera u Boga, ali i čovjeka kao biće koje uvijek u nešto vjeruje. Najveći dio trećeg poglavlja zauzima onaj o molitvi, njezinim uvje-

tima i modelima događanja i izražavanja. U tom je poglavlju posebno obrađena tema o izopačenom vidu religije. Naime, kad religija ostane bez svoje biti, a ponešto se izvanjsko čini slično onomu što je utemeljeno na istinskom nutarnjem religioznom doživljaju, onda nastaje izopačenje u ime kojeg se mogu činiti i zlodjela — u ime takozvane religije. Izvanjski fenomeni koji ne odražavaju bit religije opasni su za pravu komunikaciju među ljudima, a kad se ljudi ne razumiju ili se krivo shvaćaju, tada nastaju naizgled nerješive poteškoće. Jednom riječju, takozvana pobožnost bez istinske duhovnosti može biti veoma opasna, kako za pojedinca, tako i za društvo koje je zahvaćeno površnom ili izvitoperenom religioznošću.

Nikola Stanković

Ivica Čatić, *Crkva — novo društvo usred staroga imperija: Obris Pavlove političke teologije*, Glas Koncila, Zagreb, 2016, 453 str.

Iako se u hrvatskom govornom području posljednjih desetljeća uočava značajan porast egezegetsko–teoloških istraživanja Svetog pisma, o čemu svjedoči sve veći broj znanstvenih i stručnih radova domaćih autora, *Corpus Paulinum* i dalje ostaje jedno od nedovoljno istraženih područja. Stoga je prva autorska knjiga doc. dr. Ivica Čatića, bibličara, predsjednika Katedre Svetog pisma Novog zavjeta na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u akovu, pod naslovom *Crkva — novo društvo usred staroga imperija: Obris Pavlove političke teologije* izazvala veliko zanimanje kako akademske tako i šire zajednice, tim više što je riječ o vrlo aktualnoj temi u svijetu, jednako kao i u hrvatskoj društvenoj stvarnosti. Navedenu knjigu autor je posvetio svećeniku i prijatelju monsinjoru Stjepanu Mileru.